

Amikor Jonas Vidde visszatért a háborúból, olyannyira megváltozott, hogy akik összegyűltek a köszöntésére a kicsi állomásépület előtt, alig ismertek rá. Nincs okunk eltitkolni, hogy némiképp csalódást okozott, és a hurrá-kiáltások lelkesnek szánt hangerejét elsősorban az vetette vissza, hogy egyszerűen nem olyan volt, amilyennek egy háborús hőst elképzelték. Jonas Vidde csapott vállá lógott, az arcvonásai gyöngédek voltak, már-már nőiesek.

Jonas Vidde a hurrázást csöndben, lesütött szemmel fogadta. Csak akkor nézett fel, amikor a lelkész belefogott üdvözlő beszédébe. De egyetlen báméskodónak sem sikerült elkapni a pillantását.

Később, amikor megvitatták a történeteket, mindenki egyetértett azzal, hogy a lelkész igen jó beszédet tartott, és nem lett volna oktalanság Vidde részéről néhány szóval viszonzni a fogadtatást, vagy valamilyen módon tolmácsolni a háláját. De Vidde meg sem mukkant, sőt mi rosszabb, a meghatottság semmi jelét nem mutatta, még akkor sem, amikor a lelkész kinyilvánította, hogy a falu büszke fiára, aki közöttük nőtt fel, és éveken át nap mint nap az életét kockára téve harcolt a szabadságért és igazságért.

A fogadóünnepség záróakkordjaként elénekelték a nemzeti himnuszt. Jonas Vidde nem énekelt, csak állt és a földet bámulta maga előtt; később szóba került, hogy még csak ki sem húzta magát.

De attól eltekintve, hogy a főszereplő nem felelt meg igazán az elvárásoknak, minden terv szerint ment. A készséges kezek felpakolták Vidde csomagját Svendsen kereskedő furgonjára, maga Vidde beült a sofőr, Svendsen legidősebb fia mellé, az autó kerekei hangos hurrázás közepette felpörögtek, azután pedig elhajtottak.

Vidde otthona mindössze két-három kilométerre volt az állomástól, és Georg Svendsen számára nagy csalódás volt ez az út. Próbált beszélgetésbe elegyedni, de Vidde, noha nem volt barátságatlan, korántsem adott kielégítő válaszokat.

— Jó újra itthon lenni?

— Igen.

— Sok mindent átélt, ugyebár?

— Igen, elég sokat láttam, de hát maguk is idehaza, nem?

— Hát voltak nehéz pillanataink.

A ház látótávolságba került.

— Gyakran repült Németországba?

— Néha.

Aztán már oda is értek, noha Georg a megszokottnál jóval lassabban hajtott. Újabb kérdésekre nem adódott alkalom. De amikor letette a csomagot a lépcsőnél, kapott egy doboz angol cigarettát, amelyet elvett, miközben biztosította Viddét, hogy ez igazán felesleges.

Kinyílt az ajtó. Egy Vidde számára ismeretlen, sötét ruhás, vékony asszony kezét nyújtott és üdvözölte itthon.

— Hogy van az anyám?

— Elég jól. Ma a nappaliban fekszik.

Vidde megkerülte az asszonyt a sötét előszobában. Egy pillanatig habozott, aztán benyitott a nappaliba. A tekintetük összefonódott, és Vidde a heverőhöz sietett.

— Hát végre!

— Anya!

— Ó, fiam!

Letérdelt a heverő mellé, és homlokát anyja száraz, meleg kezére hajtotta.

Eltelt néhány hét, és a Jonas Vidde iránti érdeklődés megcsappant. Az emberek megszokták, hogy itthon látják és megszokták, hogy hallgat. Aztán újra feltámadt az érdeklődés, ezúttal sokkal hevesebben. Mert a csöndes, megfontolt repülő hirtelen megváltozott. Inni kezdett, és olyan indulatosan, hogy magára vont a közösség figyelmét. Bizonyos körökben ez aggodalommal párosult, elvégre Vidde volt az, akit nem egészen egy hónapja a falu legnagyobb fiának neveztek.

Jonas Vidde kihágásainak egyetlen enyhítő körülménye volt, mégpedig az, hogy egyedül ivott. Ha együtt látták valakivel, az arra utalt, hogy józan, következőképpen lehet vele beszélni. Ellenben ha berúgott, minden közeledést szörnyen goromba és sértő módon hátrított el. Talán megbántották valamivel?

A helyzet egyre rosszabbodott, és eljött az a pillanat, amikor még a leghiggadtabbak is, akik kezdetben próbáltak megérteni és megbocsátani, akik az ötévnyi szörnyű nyomásra való reagálást emlegették — egyszóval eljött az a pillanat, amikor még ők is kifogytak a türelemből, és fejcsóválva jelentették ki, hogy azért vannak bizonyos határok.

Egyik nap Jonas Vidde bement az állomás restijébe. Meleg nyári délután volt, a peronra néző ajtó tárva-nyitva állt. Még több mint egy óra volt a következő vonat érkezéséig, és a vendéglő üres volt. Vidde kávéért kért. Kissé be volt csípve, de biztosan állt a lábán, a pincérlánynak eleinte fel sem tűnt. Rámolygott Viddére, és a férfi visszamosolygott. A váratlan válaszon felbátorodva a lány megkérdezte, hogy van az édesanyja.

— Már nincs sok ideje hátra — felelte Vidde.

— De bizonyára boldog, hogy maga újra itthon van.

A férfi nem felelt, de nyilván nem gorombáskodni akart, mert a pincérlány szinte egykoronás borraivalót kapott. És amikor kicsit később Vidde a zsebében tartott flakából beöntött valamit a kávéscsészébe, a lány úgy tett, mintha nem venné észre.

Csőndben múlt az idő, aztán a peronról hangok hallatszottak, és a következő percben megjelentek az ajtóban a Borgen fivérek. Igencsak emelkedett hangulatban voltak, egy szempillantás alatt nyilvánvalóvá vált, hogy rendesen felöntötték a garatra. Az idősebbik meglátta Viddét, mélyen meghajolt, széttárta a karjait és megkérdezte:

— Nagy hősünk megengedi, hogy bejőjjünk?

Jonas Vidde nem válaszolt, vállat vont és az asztalt nézte.

— Nagy hősünk nem válaszol — mondta Borgen az öcséséhez fordulva.

Belépett a vendéglőbe, egy pillanatra habozott, aztán odament és leült Vidde mellé, a szomszédos asztalhoz. Az öccse követte.

Egy ideig csönd volt, aztán Borgen megszólalt:

— Na, Vidde, most elmesélheted, hogyan lesz az ember hős.

— Hát annak biztos hasznát vennétek.

— Elvégre te nyerted meg a háborút, egy szem egyedül, nem igaz?

— Dehogynem, ha úgy vesszük.

— Mindjárt gondoltam. Tudod, mi vagy te? Egy istenverte megátalkodott, akinek szívesen beverném a képét.

Vidde nem felelt, föl sem nézett.

— De persze nem mersz megverekedni — folytatta Borgen —, ahhoz túl gyáva vagy.

— Így van — felelte Vidde. Felállt, megfogta a kávéskannát, odament a pulthoz, és kért egy újabb adagot. Amikor visszafelé elhaladt a Borgen fivérek asztala mellett, az idősebbik kinyújtotta hosszú lábát, Vidde pedig megbotlott, szinte elesett. A kávé kilocsant és megégette Vidde kezét, és ezek voltak az utolsó cseppek, melyektől betelt a pohár. Hatalmas káromkodással lekapta a kanna fedelét, és Borgenre loccsantotta a tartalmát. Telibe taláta, s a következő pillanatban fájdalmas üvöltés töltötte be a termet.

Az üvöltést meghallotta az állomásfőnök és a segédje; ha sietősen nem jelentek volna meg, a végkifejlet még rosszabb fordulatot vesz.

Az incidens híre gyorsan terjedt, s még mielőtt leszállt volna az éj, már minden házban az esetet tárgyalták. A beszámolók a hírforrástól függően igen változatosak voltak, de az enyhítő körülmények dacára javarészt mindenki egyetértett azzal, hogy Jonas Vidde olyan brutális formában nyilvánult meg, hogy az igencsak elgondoltató. És az is elgondolkodtató volt, amikor két nap múlva megtalálták Viddét leütve, az otthonától fél kilométerre az út szélén, de elvégre lehetett erre számítani.

Miután alaposan helybenhagyták, Jonas Vidde újabb változáson ment át, és akik eddig a hallgatását vetették a szemére, most éppen az ellenkezője miatt neheztehettek rá. Vidde ugyanis váratlanul közlékenyebbé vált, és nem telt el nap anélkül, hogy egyik-másik megjegyzése ne adott volna okot szigorú bírálatokra. Hát mit képzel ez magáról, és minek nézi a falubelieket?

Természetesen feltevődött a kérdés, hogy vajon mi rejlik a rengeteg provokáló megjegyzés hátterében, melyeket Vidde csak úgy szórt magából, de senki nem szolgált kielégítő válasszal. Svendsen kereskedő és sokan mások hajlottak arra, hogy Vidde elveszítette a józan esztét, de a rendőrfőnök — akinek hivatali munkája folytán nem egy örülttel volt már dolga — olyan határozottan elutasította a gondolatot, hogy a befolyásolható és rettentően hiú kereskedő úgy érezte, bolondot csinált magából.

Közben a készséges tolmácsok igaz és elferdített Vidde-idézeteket vittek házról-házra. „A hős úgy lesz, hogy egy ostoba parasztkból álló fogadóbizottság megteremti” — így hangzott az egyik, egy másik szerint pedig azt állította, hogy a háború végkimenetele az igazság lábbal tiprása volt. És ha hihetünk a Hovin-tanya béreslegényének, akkor Vidde józan állapotban azt nyilatkozta, hogy egyetlen tisztet halált megért repülőst ismert, azt az őrmestert, aki főbe lötte magát.

Egy meleg augusztusi éjszakán meghalt Vidde asszony. Egyedül volt, amikor könnyekkel a szemében utolsót sóhajtott.

Hazatérés a háborúból

↳ Kjell Askildsen

Rég nem érezte olyan jól magát, mint mostanság, így a halál meglepetésként érte.

A haláleset utáni első napokban Vidde egyáltalán nem mutatkozott a faluban, hacsak nem a temetés előkészítése végett. Rosszul festett, és hallgatagabb volt, mint valaha. Amikor meglátogatta a lelkészt, hogy megbeszéljék a temetés időpontját, úgy tűnt, mintha az összeomlás határán állna. Később — amikor már minden véget ért — a lelkész minden érdeklődőnek elmesélte, hogy a látogatás után megértette, Vidde olyan terhet cipel, amelynek súlya alatt előbb vagy utóbb összeroskad.

Eljött a temetés napja, s megjelent két-három távoli rokon is a szomszéd faluból.

A viharos nyugati szél és a borús ég dacára szinte egyetlen ház sem volt a faluban, amely ne képviseltette volna magát egy-két emberrel a szertartáson, és a kis kápolna zsúfolásig megtelt.

A lelkész beszéde bővelkedett a megszokott elemekben, nem tartogatott meglepetéseket. Kiemelte, hogy Vidde asszony különlegesen jó és értékes ember volt, akit szívből tiszteltek a szomszédai és ismerősei. Egyszóval olyan búcsúztató beszéd volt, mint amilyenek általában a búcsúztató beszédek.

Elénekeltek egy zsoltárt, majd egy vékony kis ember odalépett a koporsóhoz és rátette a szomszéd falubéli rokonok koszorúját. Még nem ért vissza a helyére, amikor felállt Vidde. Tett két-három lépést, aztán az egybegyűltek felé fordult. Napbarnított arca most sápadt volt, és szemei úgy ragyogtak, mintha láza volna. Mindenki várt, és a legközelebb ülők látták, amint Vidde kinyitotta, majd becsukta a száját, de egy hangot sem tudott kipréselni magából. Csak állt, nem tudni biztosan, meddig, talán tizenöt másodpercig, talán tovább, állt, bámult maga elé, majd körül sem nézve, lassan, lehajtott fejjel elindult a kijárat felé.

Mire kivitték a kápolnából a koporsót, Jonas Vidde már az üres sír mellett várt. Szinte lecövekelt a barna homokban, és úgy tűnt, észre sem veszi a feketébe öltözött csoportot, amely köré gyűlt. Egyik kezét zsebébe mélyesztette, a másik mereven lógott a teste mellett. Feje kicsit előrebicsaklott, ajkait összeszorította.

A lelkész elmondta a mondandóját, és leengedték a koporsót. Viddének egyetlen arcizma sem rándult, sem ekkor, sem az utolsó zsoltár alatt, de aztán felemelte a fejét, és olyan reménytelen kétségbeeséssel nézett szét, hogy a körülötte állók meglepődtek.

Nem egészen fél óra múlva Jonas Vidde bement a rendőrsre. A rendőrfőnökkel szeretett volna beszélni. Az ügyeletes azt mondta, hogy bármelyik percben visszajöhet — ha gondolja, üljön le és várja meg. Leült. Ugyanazt a ruhát viselte, mint a temetésen. Betegnek látszott.

Tíz perc múltán az ügyeletes megszólalt:

— Már itt kellene lennie.

— Ráérek — mondta Vidde.

Újabb tíz perc telt el. Viddén nem látszottak a türelmetlenség jelei; az ügyeletes ellenben nyilvánvalóan türelmetlenkedni kezdett, egyre gyakrabban vetett nyugtalan pillantásokat az ablakra.

— Késésben van — mondta.

Aztán megjött. Vidde felállt. A rendőrfőnök köszöntötte.

— Beszélni szeretnék magával — mondta Vidde.

— Kérem — felelte a rendőrfőnök, és előrement a belső irodába. — Üljön le, Vidde.

— Már rég el kellett volna jönnöm, de ott volt az anyám — kezdte Vidde.

— Igen, igaz is, részvétem — mondta a rendőrfőnök.

— Köszönöm.

— Most magára maradt.

— Igen. És ez megkönnyíti dolgomat. Azért jöttem, hogy vallomást tegyek.

— Tessék?

— Bizonyára tudja, hogy a háború alatt a légierőnél voltam, vadászpilotaként. Részt vettem a franciaországi partraszállásban.

— Tudok róla. Nagy munkát végeztek.

— Lelőttem kilenc repülőt, és egy csomó embert megöltem, ha erre gondol. Géppuskával lőttem a német civil lakosságra.

— A harc része volt.

— Igen. Parancsra cselekedtem. Ez is egy módja volt annak, hogy megsürgessük a győzelmet, akárcsak az atombomba Hirosimában. Úgy véli, hogy a pilóta, aki ledobta azt a bombát, büszke a tettére?

— Nem tudom.

— Végül is mindegy. Csak egy volt ezer meg ezer pilóta közül. Mindössze a feladatát teljesítette, és amikor megértette a következményeket, azt mondhatta magának: „Ha én nem teszem meg, megtette volna más.” És azt is mondhatta: „Parancsra cselekedtem.”

A rendőr nem felelt. Ült, Viddét nézte, s közben hangtalanul dörzsölgette mutatóujjával az orrát.

— Nem akarom elítélni ezt az embert — folytatta Vidde.

— És még kevésbé ítélekem felette, ha valóban képes volt rá, hogy megharcoljon magával a tiszta lelkiismeretért. Érti, amit mondok?

— Folytassa.

— Én más voltam, mint a legtöbben. Az, hogy parancsra lőttem, nem volt elég nyomós érv számomra, hogy mentesítsen a felelősség alól. Éppen ellenkezőleg; valahányszor végrehajtottam egy megbízatást, amelynek következtében emberek haltak meg, az tombolt bennem, hogy nyomorultabb vagyok, mint akiket megöltem, és pontosan azért, mert parancsra öltem. Tudja, nekem semmi okom nem volt rá, sosem öntött el az ellenség gyűlöletének emberi érzése, amely mögé elbújhattam volna. Én csak eszköz voltam, és azt hiszem, a legrosszabb, amit mondhatunk egy emberről, az, ha hagyja magát kihasználni.

— És ha mindezt a jó ügy szolgálatáért teszi?

— Akkor is. De ne higgye, hogy azzal áltattam volna magam, hogy jó ügyet szolgálak — egy viszonylag jó ügyet, talán, amely azonban nem volt jobb annál, semhogy asszonyok és gyermekek halálát követelje, no persze az ügy érdekében. Az a lényeg, hogy mindvégig tisztában voltam azzal, amit teszek,

hogy motiváció nélkül, gyengeségből ölök, csak mert erre kaptam parancsot.

Egy pillanatra elhallgatott, aztán halkán, rétvázva folytatta, mintha a megfelelő szavakat keresné:

— Nem azt állítom, hogy a többiek is mind gyilkosok voltak. Egy ideig így gondoltam, és ez megnyugtató. De nem volt igazam. Ráadásul ez nem mentség. Nem fogtak fel semmit, én viszont szinte a kezdetektől értettem a dolgot. Ha nem értettem volna, nem lennék másoknál nagyobb gyilkos.

Újra csönd lett. Egy napsugár átfurakodott a szakadozott felhőtakarón és megvilágította a rendőrbiztos arcát. Kicsit meggörnyedve ült.

— Nem látom be... — kezdte, aztán félbehagyta, és összeráncolta a homlokát.

— Más is van — mondta Vidde.

— Igen, azt mondta, hogy vallomást akar tenni.

— Bárcsak elmagyarázhatnám, hogyan éreztem magam.

Rendőrként talán látta már, hogy egy olyan ember, akit sokáig nyomasztott a rossz lelkiismeret, hogyan képes megújulni abban a pillanatban, amikor beismeri a bűnét, milyen örömmel fogadja a legszigorúbb ítéletet, mert a leghosszabb börtönbüntetést is könnyebb elviselni a sötét lelkiismeretnél. De nem követtem el olyan tettet, amely vádat és büntetést vonna maga után, ellenkezőleg, a tetteimet dicséretesnek találták. Már nem tudom, mikor merült fel bennem először ez a gondolat, csak azt tudom, hogy elhajtottam magamtól, örültségnek neveztem. De újra meg újra felbukkant, egy idő után rögeszmémé vált, nem leltem nyugalmat — bárhol voltam, bármit csináltam, követett az a gondolat, hogy minden parancsra véghezvitt gyilkosságomnak van egy következménye, és ez a szabad akaratra és önálló kezdeményezésre épülő ölés.

A rendőr felkapta a fejét. Vidde a szemébe nézett. Néma kérdések és válaszok keresztezték egymást.

— Végül az örült gondolatot már nem is találtam annyira örültnek — folytatta Vidde. — És megtettem. Nem terveztem el, adta magát a lehetőség. Talán nem hittem, hogy megtenném, de amikor a lehetőség adódott, mégis megtettem. Lelőttem egy öregembert és egy fiút — csak hogy visszanyerjem emberi létezésem értékét. Igen, ezért történt: hogy visszanyerjem emberi létezésem értékét. Képes ezt megérteni?

A rendőr elfordította a fejét. Ült, bámult kifelé az ablakon, és lassan megrázta a fejét. Aztán megszólalt:

— Egy öregembert és egy fiút? Hol?

— Németországban. Egy kordét toltak. Háttal álltam a napnak, és a fiú a kezével beárnyékolta a szemét, hogy lásson engem.

— De miért?

— Hogy újra ember legyek. Hogy addig fokozzam a bűnemet, míg megbocsáthatatlanok lesznek. Nem láttam más kiutat, érti, semmilyen más módot, ami egy bírához vezetne — és a bűnhődéshez.

— És azóta?

— Nem találtam bírakat. Vallomás tettem az őrmesteremnek, de nem hallgatott meg. Azt mondta, a háborúban két emberélet ide vagy oda már nem számít. De a háborúnak vége van, feleltem, és erre csak nézett rám, nem válaszolt.

— Vége volt a háborúnak? — kérdezte a rendőrfőnök.

— Igen, aznap reggel ért véget.

— És akkor?

— Az őrmester elküldött. Még hallok felőle, mondta, de többé nem jelentkezett. Újra felkerestem. Azt mondta, kivizsgálás alatt van az ügy. Négy nap múlva leszereltek.

A rendőrfőnök felállt és odasétált az ablakhoz. Sokáig ott állt, aztán halkán, anélkül, hogy megfordult volna, megkérdezte:

— Hisz maga Istenben?

— Nem.

Egy újabb szünet után:

— Azért akar bűnhődni, mert úgy véli, hogy a börtön feloldja a bűntudatát?

— Nem.

— Hisz az igazságszolgáltatásban?

Vidde nem felelt.

— És a jóságban?

Nem felelt.

— Én hiszek Istenben — mondta a rendőrfőnök.

— Melyik Istenben?

— Az egyetlen Istenben. Az egyetlenben, ha ugyan létezik ítélkezés.

— Értem. A szobatársam is hitt benne. Valahányszor parancsot kaptunk bevetésre, letérdelt a priccs mellé, és könyörgött Istennek, hogy vezesse őt sikerre, arra kérte, hogy fogja a kezét, amellyel leadja a lövéseket. Ez ugyanaz az Isten?

— Igen.

A csönd újra közéjük hullott. És újra a rendőrfőnök volt az, aki megtörte.

— Szeretnék segíteni magán, de a maga gondját nem lehet a tárgyalóteremben megoldani.

Vidde felállt. A rendőrfőnök feléje fordult.

— Amire szüksége van, az a megbocsátás. A halottak azonban halottak, és csak egyetlen közvetítő létezik.

— De segíteni akar?

— Igen. Jöjjön be, amikor megfelel önnek, addig lejegyzem a vallomását. Alá kell írnia.

— Köszönöm.

— Gondolkodjon el azon, amit mondtam.

— Igen.

— Isten áldása önnel.

Vidde némán biccentett, és kiment anélkül, hogy visszanézett volna.

Viddét három nappal később találták meg. Legalább negyven-nyolc órája halott volt. Nem hagyott búcsúlevelet.

(Pap Vera-Ágnes fordítása)